

Dil Eğitiminde Düşünümsellik

(Halidiye Medreseleri Örneği)

Özet

Modern eğitim bilimleri ve pedagoji yöntemleri karşısında, geleneğin ilmi ve kültürel mirasının birer merkezleri olan Medreseler, oldukça göz ardı edildi. Bir dönemin bilim ve kültür merkezleri olan Medreseler, eğitim bilimleri ve yöntem bilimlerindeki modern gelişmelerle birlikte marjinalize edilmeye çalışıldı. Özellikle eğitimde birleştirme yasasıyla birlikte eğitimin yeni merkezlerini, kurucu iradenin ifadesiyle “mektepler” oluşturmaya başladı. Fakat Medreselerin miadını doldurduğu anlayışı ciddi bir eğitim politikası olarak işletilse de Medreseler, yönetim mekanizmasının yani devlet aygıtının dışında illegal biçimde faaliyetlerini yürütmüştür. İşte bu faaliyeti yürüten Medreselerin başında Halid-i Medrese geleneği bulunmaktadır.

Bu araştırmada, Medrese geleneğinin eğitim bilimlerine ve dil eğitimine ciddi katkısı olduğunu düşünülen, dil eğitimi aşamaları ele alınacak özellikle de Medrese geleneğinde oldukça hatırı sayılır bir yeri bulunan “mütalaa etkinlikleri” modern Pedagoji eğitimi bağlamında analiz edilecektir. Düşünümsel bir dil eğitim faaliyeti olan “mütalaa” etkinliği Ranchiere'nin “Cahil Hoca”, Baumann'ın “düşünümsellik” kavramları ekseninde değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Bu bildirinin amacı, “mütalaanın”; modern eğitim bilimlerinin dikkate almadığı fakat eğitim bilimleri açısından önemli zengin yöntemsel bir ilke olduğunu ortaya çıkarmaktır. Araştırma, Doğuda farklı Medreselerdeki eğitim etkinlikleri gözlemlenerek ve öğretmenlerle görüşmeler tertip edilerek gerçekleştirilmiştir. Araştırma, bu alanda kayda bir değer bir çalışmanın olmayışı ve bir eğitim pratiği olan “mütalaanın” modern eğitim stratejilerine katkı sunacağı düşüncesi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Medrese, Mütalaa, düşünümsellik

Giriş

Dil eğitimi çileli bir iştir. Dil eğitimine hazırlanan bir kişi; stresli, gerilimli ve inişli-çıkışlı bir zaman dilimini göze almış demektir. Zira zaman faktörü ve yönetimi dil eğitimi açısından oldukça önem arz etmektedir. Nitekim gelenekte, ilim öğrenmenin özelinde ise dil öğrenmenin temel şartlarından birisi zaman olarak zikredilmektedir. Bu yüzden dil eğitimi için “başı zehir gibi acı sonu ise baldan tatlıdır” denmektedir. Medrese geleneğinde başına “teşbih” yemden bu süreci atlatan az olmuştur.

Dil eğitimi, eğitimin ilk kademelerinden başlayarak geniş bir süreci kapsayan etkinlik olmasına rağmen hem öğretimi hem de öğrenimciler üzerinde pedagojik ve sosyo-psikolojik açıdan oldukça kaygı verici olup sürekli bir gerginlik oluşturmaktadır. İngilizce (12 yıl boyunca) ve Arapça (imam hatip, ilahiyatta okutulmak üzere) gibi dillerin farklı eğitim birimlerinde yerine getirildiği ve bir neticeye ulaşılmadığı bir gerçektir. İşte Medreseler geliştirdiği eğitim teknikleri sayesinde kısa bir zaman diliminde dilin öğretimiyle birlikte birçok ilmi disiplinin kazandırıldığı yerler olmuştur. Bu nedenle gelenekte Medrese müfredatını bitiren kimselere “mello duyes ilm” (on iki ilimli) denmektedir.

Burada Halidiye Medreselerine bir paragraf açmak gerekir. Doğu bölgelerinin Medrese geleneğinde Halidiye etkin bir konuma sahiptir. Kadiri geleneğine bağlı Medreseler bulunmakla birlikte Nakşiliğe bağlı Halidiye geleneği hâkim durumdadır. Özellikle Nakşiliğin tasavvufi rengi ve imgeleri bu Medreselerde açık bir biçimde kendini göstermektedir. Gerek zikir günleri gerekse Nakşiliğin “hatme” ritüeli oldukça yaygındır. Ayrıca zikir seansları ve ritüel günleri bulunmaktadır. Siirt Tillo’ da Mela Burhan Medresesi, Nurşin, Antep, Diyarbakır ve Elazığ Karakoçan Şeyh Ubeydullah Medreseleri Halidiye geleneğine bağlı Medreseler arasında zikredilebilir. Özetle Halidiye Medreselerinde Dil eğitimi-öğretiminin yanı sıra mistik atmosferin sindiği yerler olması önemli bir husustur.

Bu Medreselerin, dil eğitimi ve öğretimi geleneğinde mütalaanın oldukça saygın ve kayda değer bir yeri bulunmaktadır. Medreselerde dil eğitimi “Emsile” kitabıyla başlatılmaktadır. Devamında sarf ilmine ilişkin ana kitaplar okutulur. Sarf temel düzeyde verildikten sonra “Avamil” kitabıyla Nahiv ilimlerine giriş yapılır. Nahiv ilmi sonraki aşamalar için çok mühim bir konuma sahiptir. İlimde yetkinleşmek için bir nevi geçiş vizesi konumundadır. Bu denli önem arz etmesinden dolayı Nahiv ilminin Medreselerce anı ve menkıbeleri bile bulunmaktadır. Dil eğitimi ve öğreniminde ilk etapta müzakere yöntemi ön plandadır. Müzakereye yapılan vurgu “el ilmu yahsulu beynel isnenyn” (ilim iki kişi arasında meydana gelir) şeklinde ifade

edilmektedir. Mütalaa tekniğine daha üst bir düzeyde başvuru yapılmaktadır. Medreselere göre değişmekle birlikte mütalaanın, Şerhul Muğni ile birlikte yavaş yavaş işletilmeye başlandığı söylenebilir. “Sutur”, “Saaduni”, “Hal” ve “Şerhul Katr” eserleri de mütalaanın staj eserleridir. Mutalaa, asıl işlerliği ve derinliğini Suyuti ve Mola Cami eserleriyle kazanmaktadır.

1. Dil Eğitimi ve Öğretiminde Düşünümsellik

1.1.Dil Eğitimi-Öğretimi:

L. Wittgenstein, “dilimin sınırları, dünyanın sınırları anlamına gelir” demekle dilin önemine ilişkin oldukça iddialı bir söylemde bulunmuştur. Ona göre insan dile geldiği oranda vücuda gelir ve dünyanın sınırlarını dilini kullanabildiği ölçüde genişletir (Hadot, 2015, s. 24). Heidegger de bezer bir biçimde insanın varlık sebebini dile bağlar. Ona göre “dil varlığın evidir” yani insan konuşabildiği ölçüde vardır (Heidegger, 2012). Tabi bu vb. ifadeler dilin anlam dünyasına ilişkin teorik tezlerdir. Fakat dilin bir de gündeliği-pratiği yani yaşamsal fonksiyonelliği söz konudur. Sözelimi; dile, eğer şu an konuşuyor olmamızı sağlayan ya da üzen, inciten ve ardından af dileyen bir araç ve nihayetinde bunları paylaşacak bir kültür kapısı olarak bakacaksa önemini belirtmeye herhalde gerek yoktur. Yani her halükarda kendisine başvurulmuş canlı bir araç olarak değerlendirilirse ne demek istediğimiz daha net anlaşılacaktır.

Dilin, bu denli mühim bir vasıta oluşu dil eğitimi-öğretimine gösterilen önemi de o denli mühim kılmaktadır. Nitekim bir hadiste, bir dil bilmenin bir insan olmakla eş tutulması, dil öğreniminin ne denli önemli olduğu gerçekliğini ortaya koymuştur. Dil eğitiminin önemi bu alana ilişkin birtakım yöntem, strateji ve tekniklerin araştırılmasına ve ortaya konulmasına neden olmuştur. Dilin önemi ve niçinine ilişkin yargılardan sonra sıra dili nasıl öğreteceğiz sorusuna gelmektedir (Gürsel & Sünbül , 2011, s. 14). İşte böyle bir gereklilikten hareketle üretilen ve Medreselerin özgün bir eğitim etkinliği olan mutalaa, dil eğitiminde oldukça işlevsel bir biçimde tarihi süreç içerisinde uygulanmıştır. Henüz eğitim bilimlerinin gelişmediği bir ortamda dil eğitimi açısından son derece etkin ve verimli olan mütalaanın, dil eğitimi içerisindeki konumu ve önemi üzerinde bilahare durulacaktır.

1.2.Düşünümsellik:

Düşünümsellik; A. Giddens, P. Bourdieu, Z. Bauman ve U. Beck gibi düşünürler tarafından modernite ve yapı kavramlarının analizi bağlamında kullanılmış geç döneme ait bir kavramdır. Düşünümselliği; modernite, risk toplumu ve imal edilmiş belirsizlik bağlamında kullanan U. Beck, “Siyasallığın İcadı” adlı eserine düşünümselliğe uygun düşecek ilginç bir örneklemeyle başlar. Düşünümsel analiz örneğinden hareketle Beck, V. Kandinsky'den

ödünç olarak, 19. Yayı'n "Ve" çağı, oysa 20. Yı'ın. "Ya da" çağı oldu olduğunu söyler.¹ Ona göre düşünömsellik, eleştirel bir bakıştır. Bir şeyin düşünömsel olması kendi üzerinde ve var olan tüm yapıların eleştiri süzgecinden geçirilmesiyle gerçekleşir. Birbakıma Düşünömsellik, teori ile pratiğı bir arada ve iç içe düşünmektir. Beck açısından modernleşme ile düşünömsel modernleşme arasındaki en belirgin ayırım "bilinç" kavramında gizlidir (Soydemir, 2012). Düşünömselliğın kavramsallaştırılmasında önemli katkısı bulunan diğeri bir düşünür P. Bourdieu'dur. Wacquant'a göre modern toplumsal kuram manzarası içerisinde Bourdieu'yu farklı kılan bir nitelik varsa o da şüphesiz onun "düşünömsellik" kaygısıdır. Bourdieu'ya göre düşünömsellik; özneleştiren, eleştirel ve derinlikli bir araştırma biçimidir. Bu yüzden Bourdieu, düşünömselliğı; sağlam bilgiyi elde etmek için vaz geçilmez olarak görür (Wood & Altglas, 2015).

Düşünömselliğeri kısaca bir göz attıktan sonra düşünömselliğın, çok daha önceleri Medrese geleneğinde aktif bir biçimde kullanıldığı söylemek mümkün gözökmektedir. Kavramlar farklılaşsa da bakış açısı ve gaye bakımından mutalaanın düşünömsel bir etkinlik olduğu söylenebilir. Dolayısıyla mutalaa, Medreseye özgü eğitsel bir düşünömsel etkinlik olup dil eğitiminde etkin bir biçimde kullanılmıştır. Modern kuramcılarının kullandığı bağlamlardan farklı olarak dil eğitime uygulanan düşünömselliğın, Medrese literatüründeki yaklaşık karşılığı mutalaa olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünömsel bir dil etkinliğı olan mutalaanın, dil eğitimindeki saygın konumu, Medreselerde tartışmasız bir biçimde kabul edilmektedir. Hatta kimi zaman mutalaa yapmayan öğrenciye ders bile verilmez. Mutalaanın düşünömsel bir dil etkinliğı oluşunun yanı sıra bir eğitim yöntem, strateji ve tekniğı oluşu onun önemini katlamaktadır.

Mütalaayı, bir eğitim stratejisi olarak mı yoksa bir eğitim tekniğı olarak mı ele almalıyız? Acaba; bir tekniğın, yöntemin ya da stratejinin geçerli ve kullanılabilir olabilmesi için modern eğitim bilimleri kapsamında mı yer alması gerekir? Modernliğın tartışması bir kenara bırakılırsa; modern eğitim bilimleri, eğitim teknolojileri ve eğitim kurumlarının karşısında gelenekseli temsil eden Medreselerin sistematüğinde yer alan program ve tekniklerin eğitim yöntemi, yönetimi ve kalitesi açısından geçerliliğı hangi ölçüdedir? Medreselerin uzun bir tarih diliminde etkin ve aktif bir şekilde kullandığı ve hala geçerliliğı bulunan mütalaa tekniğı, Modern eğitim tahayyülesinin dışında ürettiğı özgün bir kazanımdır. Mütalaanın tanım ve eğitsel boyutuna geçmeden yöntem, teknik ve strateji kavramlarına değinmek yerinde olacaktır.

¹ "Ve" tek tip, tek biçim, homojenlik ve evrenselciğı simgeleyen moderniteye, "Ya da" ise farklılığı, çeşitliliğı ve çoğulluğı simgeleyen postmoderniteye atfen kullanılmaktadır.

2. Temel Kavramlar: Nasıl öğretmeliyim sorusunun temelinde öğretim yöntem, teknik ve stratejileri bulunmaktadır. Birer araştırma ve inceleme terimleri olarak aralarında farklar bulunmakla birlikte sözgelimi öğretim için kullanıldıklarında iç içe ve birbirlerine yakın olarak kullanıldıkları görülmektedir. Dolayısıyla öğretimin nasılıyla ilgilenirken yöntem, teknik ve strateji kavramlarının sırasıyla doğru bir biçimde belirlenmesi ve birbirinden ayırt edilmesi gerekir. Bu noktadan hareketle aşağıda, kavramların izahatı yapılacaktır:

- a) **Yöntem:** Genel itibariyle yöntem, bir hedefe ulaşmak için takip edilen yol, izlenen taktik, sergilenen tavır ve tutum olarak tanımlanmaktadır. Eğitim ve öğretim etkinliği için kullanıldığında ise belli bir konuyu öğrenmek veya öğretmek için, bilinçli olarak seçilen ve izlenen düzenli ve dizgeli bir yoldur (Erdem, 2006). Öğretim sürecinde tüm işlerimizi belirli bir plana bağlı kalarak yaparız. Fidan, öğretim sürecine ilişkin yöntemi; hedefe ulaşmak için takip edilen yol olarak tarif eder. Hesapçioğlu'na göre öğretim yöntemi, “düşünölmüş ve planlanmış bir eylem biçimi olup çalışmaları düzenler, disiplin altına alır.” Bu yönüyle öğretime yön veren ve öğretmene yol gösteren bir pusula hükmündedir (Fer, 2014, s. 9). Eğitimde ve öğretimde; anlatma, soru-cevap, problem çözme, tartışma, grup çalışması gibi farklı yöntemlerden bahsedilebilir (Cebeci, 2005, s. 62-69). Fakat nihayetinde yöntemi eğitim stratejisi belirler. Dolayısıyla stratejiyle bir neden sonuç ilişkisi söz konusudur.
- b) **Strateji:** Günlük olarak önemli gördüğümüz işleri bir strateji çerçevesinde gerçekleştiririz. Çünkü strateji olmadan amacımıza ulaşmak güçtür. Peki, o halde strateji nedir? Strateji; Açıkgöz'ün izleğinde bir şeyi elde etmek ya da bir amaca ulaşmak için geliştirilen ve izlenen planın uygulanmasıdır. TDK, strateji kavramı için “önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol” ifadelerini kullanır (Fer, 2014, s. 8,9). Öğretim için düşünüldüğünde öğretim işinin belli bir plan ve izleğe bağlı gerçekleştirilmesidir. Diğer bir söyleyişle öğretimin buluş, sunuş ve araştırma-inceleme şeklinde üç farklı tarzda gerçekleşmesidir. Kısaca açıklamak gerekirse strateji, “nasıl öğretelim hangi yöntemi nasıl kullanalım” sorularına yanıt arama çabasıdır (Erdem, 2006). Ely, öğretim stratejisini, tamda bu anlama gelecek şekilde, öğretmenin kaynak belirlemede ve bilgileri sunmakta izlediği yol şeklinde tanımlar. Görüldüğü üzere yöntemle çok sıkı bir etkileşim işleminde kullanılmaktadır.
- c) **Teknik:** Basit ve özlü bir tabirle teknik, izlenen yöntemle ilgili olarak başvuru araç ve gereçlerin toplamına denir. Eğitim ve öğretim bağlamında ise teknik; “öğretim için başvurulması gereken beceri ve işlem” şeklinde tanımlanabilir (Erdem, 2006). Bilen'e göre teknik, öğretim materyallerini sunma ve örgütlemeye izlenen yoldur (Fer, 2014, s. 10). Bu tanıma göre teknik yöntemin işlerliğini sağlayan araçlardır. Yöntemle ilişkisi daha doğrusu ortak noktası her ikisinin de eğitimde izlenen bir tavra ve tutuma ilişkin olmasıdır (Erdem,

2006). Aralarındaki fark ise yöntemin ne şekil yapılacağı, tekniğin ise neyle yapılacağını belirtiyor olmasıdır.

3. Bir Eğitim Yöntem, Stratejisi ve Tekniği Olarak Mutalaa

3.1. Mutalaanın Mahiyeti? Mutalaa nedir? Nasıl yapılır? Ne şekilde ve nelerle açıklamak mümkündür? Bu vb. bir dizi soru mutalaa denildiğinde açıklanmayı beklemek üzere sıralanmaktadır. Mutalaa, genelinde Medrese geleneğinde özelinde ise Halidiye Medrese geleneğinin önemli bir dil edinim etkinliği olarak işlevsel bir biçimde yürütülmüş ve halen de yürütülmektedir. Sessiz-gizil bir öğrenme etkinliği olan mutalaa; özet bir ifade biçimiyle sessiz bir düşünme etkinliği olarak tanımlanabilir. Dil biliminde hatırı sayılır bir yeri bulunan tanımın mahiyeti, tanımlanış biçimi ve tanıma ilişkin teknik nüanslara, mutalaa sözcüğü bağlamında değinilmeyecektir. Fakat mütalaanın sessiz bir düşünce etkinliği şeklinde özet bir biçimde tanımlanması, tanımın; cami ve mani kayıtlarının ötesinde bir gerçekliğe işaret etmektedir.

Eyüp'ün mütalaanın neliğine ilişkin biraz ironik ve düşünceli bir tavırla “sessiz bir düşünme ve öğrenme biçimidir” şeklindeki ifadeleri teknik tanımlamaları aşma örnekliliği bağlamında okunabilir (Erişim tarihi: 15.03.2017). Konuşmanın devamında Eyüp'ün; mütalaanın kazandırdığı bir kıvraklıkla sarf ettiği bu ifadeler onun teknik ve mekanik tanım ve etkinliklerden hoşlanmadığını göstermektedir. Eyüp birbakıma şunları söylemekteydi; “Mutalaa”, dil öğreniminde (eğitiminde) bir aşama farklı bir deyişle kendini aşma aşamasıdır. Talibin edilgenlikten işteşliğe ve etkenliğe geçiş aşmasıdır. Hocanın tekelden denetimine geçiş olarak da ifade edilebilir. Foucault'un iktidarın aşırılığı ve doğasına ilişkin kullandığı disiplin toplumundan denetim toplumuna geçiş Medrese özelinde düşünüldüğünde mutalaa etkinliğiyle ilişkilendirilebilir (Kaplan, 2011). Mahiyetleri farklı olmakla birlikte talibin disiplinci eğitim kademesinden denetimci aşamaya geçtiğini gösterir mahiyettedir. Fakat buradaki denetim yetkeci ve kontrolcü bir denetimden ziyade öğrencinin gelişimine açık esnek bir denetimliliktedir. Öğrencinin, hocanın takdiri ve denetlilirliğinde, özgüvenli girişimlerine katkı sağlar.

Mutalaa, yetkinleşme yolunda emek sarf edilen bir düşünme etkinliğidir. Belli bir seviyeyi kat eden talibin hücrelerine çekilerek aktif bir üretim sürecine girerek işlettiği bir öğrenim etkinliği olarak da bakılabilir. Mutalaa birbakıma, düşüncelerarasılık, düşünsel çoğulculuk, ibareler arası etkileşim, zihin jimnastiği ve bir teori-pratik biresimidir. Öğrencinin birçok farklı metin arasında kurduğu iletişimsel ve etkileşimsel bir ağıdır. Bir zihin egzersizi olarak görülebileceği gibi bir düşünce ağı-networku olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla

mutalaa bir tür düşünümselliktir. Bu bağlamdan hareket eden Çağatay, mutalaa hakkında şu ifadelere yer vermektedir:

“Mutalaa, tuluu kökünden türeyip ala harfi cerrihle kullanılmaktadır. Kelimenin türevleri talee ala, ittalee ala, taalee ala vb.leridir. Farklı kullanım formlarına sahip sözcüğün kelime anlamı bir şeye vakıf olmak, farkına varmak, bir şeyin detaylı ve derinlikli bilgisine sahip olmaktır. ‘İttalee ala şeyin’ bir şeyin künhüne vakıf olmak, bir şey hakkında ya da bir şey üzerine derinlikli bir inceleme yapmaktır. Nitekim Kur’ anı Kerimin “tatteliu alel efide” ayeti celilesinde bu durum benzeri bir yaklaşımı ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu ayette yer alan “tatteliu alel efide” ifadesi, Allah (cc)ın kalplere vakıf olduğunu kalplerde geçen tüm gizlilikleri bildiğini bildirmek üzere istimal edilmiştir.

Ayrıca mutalaa kelimesini kıraat kelimesiyle ilişkilendirebiliriz. İqra suresinde geçtiği üzere qraat kapsamlı bir kullanıma atfen kullanılmıştır. Qraat kelimesi evrenin ve insanın derinlikli okumasına işaret eder. Mutalaa da aynı şekilde metinler üzerindeki tertipli ve derinlikli incelemeyi-okumayı belirtmektedir. Mutalaa öğrencinin bir önceki ya da okuyacağı bir sonraki dersinin çeşitli metinlerden istifade ederek hocaya gerek bırakmayacak şekilde bir ön ve hazırlık aşamasıdır. Mutalaa kelime kökenine bakıldığında öğrencinin dersine vakıf olması ya da diğer bir deyişle dersinden haberdar olması ve hocasıyla tartışabilecek argümanlara ulaşmasıdır” (Erişim tarihi: 27.03.2017).

Çağatay’ın yukarıda yer verilen alıntısı, mütalaanın mahiyetine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Kelimenin etimolojisinden hareketle kavramı açıklamaya çalışan Çağatay, mutalaa’yı bir tür derinlikli okuma ve okuduklarına vakıf olma durumu olarak izah etmektedir. İfadelerde yer alan önemli bir husus da mütalaanın qraat kelimesiyle semantik olarak ilişkilendirilmesidir. Çağatay’ın ifadeleri dikkatle izlendiğinde şöyle bir çıkarımda bulunulabilir. Mutalaa bilimsel ve akademik çalışma dilinin kullanılmadığı bir zeminde geliştirilen kıvrak, zengin ve derinlikli bir strateji ve eğitim-öğrenim tekniğidir. Tıpkı öğrencinin ya da hocanın dersine çeşitli tez, makale ve kitap gibi çeşitli kaynaklardan hazırlanarak gelmesi gibidir. Üstelik bir tez araştırmasının önceli olarak da değerlendirilebilir.

Zergun, mütalaanın neliğine ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Mutalaa, kelime anlamı olarak ‘doğdu’, ‘çıktı’ anlamlarına gelen “talee” kökünün ismi mefulüdür. Terim olarak ise konuya önceden hazırlanıp konuya hâkim olma anlamında kullanılır. Özellikle şark Medreselerinde eğitim sürecinin belli bir aşamasından sonra uygulanan bir ön etüt sitemidir” (Erişim tarihi: 23.03.2017). Benzer ifadelere başvuran Emrullah’ın, mütalaa’ya ilişkin izahatı şöyledir: “علاطمة، لاطية، لاطية، لاطية” kökünden gelen mütalaa dikkatle okumak incelemek anlamına gelir. Medreselerde dersten önce veya sonra talebenin aldığı veya alacağı dersin üzerinde derin düşünmesi ve içten okuması şeklinde gerçekleşen bir çeşit etüttür” (Erişim tarihi: 25.03.2017). Her iki katılımcının ifadeleri dikkate alındığında, mütalaanın mahiyetine ilişkin ortak bir noktanın vurgulandığı gözlenmektedir. Kelimenin etimolojisinden hareket edilerek kelimenin hem sözcük hem de terim anlamlarına yer verilmiştir. Terim anlamının Medreselerde yer

edindiği muhtevanın yanı sıra her iki katılımcının üzerinde durduğu ortak payda mütalaanın bir etüt olduğu şeklindedir.

Toparlamak gerekirse mutalaa, düşünömsel bir eğitim-öğrenim tekniği ve stratejisidir. Derse ilişkin bir ön hazırlık, ders hakkında derin ve incelikli düşünömsel bir analiz ve ders üzerine diyalektik bir tartışma zeminidir. Mutalaa, hem derse gösterilen ciddiyet ve ehemmiyeti gösterir hem de dersin farklı kaynaklar üzerinden incelenerek daha zengin ve sağlık bir ders işlenmesine katkı sağlar. Xemgin'in bu bağlamdan hareketle mutalaaaya ilişkin açıklamaları şöyledir. "Mutalaa, bildiğiniz gibi bir öğrencinin derse gitmeden önce dersi gözden geçirmesidir. Burada önemli olan husus mutalaanın belli bir kitaptan sona başlıyor olmasıdır. Yani öğrenci kitaptan anlayacak gramerden anlayacak ondan sonra mutalaa yapabilsin. Temel amacı öğrenciyi iyi yetiştirmektir. Öğrenci ne kadar biliyor ne kadarını anlıyor onu test ve tespit etmektir. Bir de hocadan tam bir şekilde istifadeyi sağlamaktır" (Erişim tarihi: 12.03.2017). Zınar ise mutalaaayı, şöyle tarif eder:

"Mutalaa, Medrese geleneğinde okuyan öğrencilerin bir sonraki okuyacakları dersi gözden geçirmeleri, o dersi çalışmaları yani hazırlık yapmaları ve bir nevi o dersin biraz farkına varmalarıdır. Mutalaanın yarınki derse hazırlık oluşu şöyle; mesela öğrenci sadece okuduğu kitaptan değil şerh ve haşiyelerden hareketle yapar. Mutalaaayı her öğrenci değil belli seviyedeki bir öğrenci yapabilir. Mutalaa, Medreselerce değişse de sözgelimi Avamil, Zuruf ve terkip gibi kitaplarda yapılmaz hatta bazılarında Şerhul Muğni de bile yapılamaz. Öğrenci henüz başlangıçta olduğu için pek fazla bir etkisi olmadığından ötürüdür. Öğrenci ilkin belli bir altyapıya sahip olacak daha sonra kendisi metinleri okuyup anlayabilecek duruma geldiğinde mutalaa yapar" (Erişim tarihi: 11.03.2017).

Netice itibariyle mutalaa, sistematik, düşünömsel (teori-pratik iç içeliği), derinlikli, sağlıklı, etkileşimli ve zengin bir bilgi ağına dayalı bir eğitsel etkinliktir. Birkaç kişinin ortak okuduğu bir derste mutalaa, hocanın bir nevi modeatörlüğünde gerçekleşen bilgi ve kaynak ağırlıklı sunumdur. Mutalaa hem düşünömsel hem de bilişsel bir öğrenim aktivitesidir. Daha evvel söylendiği üzere mutalaa, yöntem, strateji ve tekniğin bütünleştiği içerisinde gerçekleştirilen bir eğitim-öğrenim etkinliğidir.

Mutalaanın giriş kısmında sessiz bir düşünme etkinliği olduğuna değinilmişti. Mutalaanın düşünömsel ve sessiz bir düşünme etkinliği şeklinde gerçekleştirilmesi sessiz ve sakin bir ortamın tercih edilmesine de bağlanabilir. Zira mutalaanın gerçekleştirileceği ortam sessiz ve sakin olmak zorundadır. Dolayısıyla mutalaa yapan kişi kaynaklar üzerine düşünürken zihni berrak olmalı ve metinler üzerinde yoğunlaşabilmelidir. Dikkat dağıtan herhangi bir olasılık mutalaanın verimsiz gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle Medreselerde özel bir mutalaa odası bulunmaktadır. Oraya sessizce girilir ve asla orada yüksek sesle konuşulamaz. Mutalaa aynı zamanda derin ve incelikli bir düşünme etkinliğidir. Bu yüzden dikkati dağıtacak

herhangi bir durumun gerçekleşmemesi ve dolayısıyla ortamın zihinsel odaklanmaya müsait olması gerekir.

Mutalaanın mahiyetine ilişkin veriler dikkate alındığında mutalaanın hem bir eğitim yöntemi, hem bir eğitim stratejisi hem de bir eğitim tekniği olduğu görülecektir. Mütalaanın gerek hem öğrenci ve hocalar tarafından yapılıyor oluşu gerekse de mahiyeti, niteliği ve çoklu amaçları bakımından hem öğretim yöntemi, hem stratejisi hem de tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Nasıl yapılır? Mutalaa sıra kitaplarında belli bir seviyeyi yakalamış öğrencinin gerçekleştirebileceği bir eğitsel etkinliktir. Öğrencinin okuduğu bir önceki veya okuyacağı bir sonraki derse ilişkin konu bağlamında kitaplar üzerine yaptığı inceleme ve araştırmadır. Öğrenci derse okudu ana kaynağın yanı sıra yardımcı kaynaklara başvurarak araştırmayı zenginleştirir. Konuyu daha somut hale getirmek, pratikleşmek ve kalıcı hale getirmek adına yardımcı kaynaklara başvurulur. Ayrıca ana kaynaktaki yer almayan hangi işkâl ve tartışmaların ve hangi kaide ve inceliklerin bulunduğunu tespit etmek üzere öğrencilerce araştırılır. Dersin hazırlancısı, mutalaa ile birlikte hocadan öğrenciye kaymaktadır. Tabii mutalaa sadece öğrencinin başvurduğu bir strateji ve teknik olmayıp hocanın da ders verirken öncelikleri arasındadır.

Emrullah'a göre mutalaa iki şekilde yapılır: "1- Hocanın verdiği derse mütalaa etmek yani talebe aldığı derse harfinden manasına kadar ibareyi gözden geçirir ve inceler. Üzerinde düşünecek varsa şerhlerine bakacak yani hocanın verdiği bilgiden yola çıkarak konuyla ilgili bilgiyi toplayacak. 2- Talebenin derse gitmeden alacağı derse mütalaa etmesidir" (Erişim tarihi: 25.03.2017). Benzer bir yaklaşımı da Çağatay sergilemiştir. Ona göre mutalaanın hem öğrenci hem de hoca olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. "Öğrenci gireceği derse önceden dersin ana kaynağının yanında yardımcı kaynaklara başvurarak araştırır. Öğrenci, ders içerisinde yer alan problemler, ibarelerin, kaidelerin ve tematik noktaların iyi bilinmesi için kaynak üzerine yapılmış şerhlere başvurur" (Erişim tarihi: 27.03.2017). Böylelikle derse hazır ve ders hakkında donanımlı bir konuma yükselir.

Mutalaa, Medreseden Medreseye geçişle birlikte günün belli saatlerinde yapılır. Çoğunlukla sabahın erken saatleri, ikindi sonrası veyahut yatısı sonrası tercih edilir. Tabii bu vakitlerin tercih edilmesinin nedeni özellikle sabah saatlerinde zihnin berrak, dinç ve net oluşuyla alakalıdır. Aynı şekilde yatısı saatlerinde mutalaanın gerçekleştirilmesi o saatlerde ortamın sakin ve zihinsel yoğunlaşmaya elverişli olmasıdır. Emrullah'ın ifadeleri bu bağlama uygun düşmektedir: "Mutalaa, sabahın erken saatlerinde insan hafızasının daha berrak olduğu

zamanda ve insanların yattığı, her tarafın sakin olduğu gece saatlerinde yapılır” (Erişim tarihi: 25.03.2017).

Xemgin’in, “öğrenci bazen sadece ders kitabına bakar -kolay metinlerde- bazen de şerh ve haşiyelerine bakar, kitabın kenarlarına önemli noktaları not eder. Zor ibareleri mutalaa ile halletmeye çalışır. Mutalaanın belli bir odası ve belli bir süresi vardır” (Erişim tarihi: 12.03.2017) şeklindeki ifadeleri ile Zınar’ın, “Medreselerde genelde akşam saatlerinde bir saat bir buçuk saat süreyle yapılır. Artık öğrencinin okuduğu kitaba göre değişir. Mesela mola Camiyle alt bir kitabın mütalaası farklılaşır. Öğrenci okuduğu temel kitabın yanında şerh ve haşiyelerini de alarak inceler. Mutalaa diğer şerh ve haşiyelerden istifade ederek öğrenmeye yönelik bir yöntemdir” (Erişim tarihi: 11.03.2017) şeklindeki aktarımları bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu kapsamdan yola çıkılarak mutalaa hakkında şunlar söylenebilir: mutalaa dinç bir beyin, sessiz bir mekân, odaklanma, yoğunlaşma ve pratiği de kapsayacak şekilde bir düşünömselliği gerektirir.

3. Amacı Nedir?

Hoca derse daha aktif ve etkin bir şekilde hazırlanmak adına mütalaaaya başvurmak durumundadır. Aynı durum öğrenci için de geçerlidir. Dolayısıyla mütalaanın bir hoca bir de öğrenci olmak üzere çift yönlü bir kullanımı söz konusudur. Fakat her iki durumda da maksat, daha verimli, etkin ve aktif bir dersin işlenebilmiş olmasıdır. Mutalaa her şeyden önce bir ders bilinci oluşturmaktadır. Öğretime konu olan söz konusu dersin ne denli önemli olduğunu gösterir ve bu algıyı mutalaa sayesinde bir gün öncesinden sürekli dinamik tutmaya çalışır. Tabii tekil ve sınırlı amaçtan ziyade dersin ve öğrenimin niteliğine ilişkin çoklu amaçlardan bahsedilebilir.

Mutalaa bir önceki dersi pekiştirmeyi, zihne yerleştirmeyi ve tabir yerindeyse akla oturtmayı hedeflediği gibi bir sonraki ders hakkında birtakım ön bilgilere sahip olmayı farklı bir tabirle ders hakkında malumat sahibi olmayı da hedefler. Böylelikle öğrenci, bir sonraki derste neyi, niçin ve hangi tartışmalar bağlamında öğreneceği hakkında bir fikir sahibi olur. Hocanın da aynı sürece dâhil olarak dersi daha etkin, aktif ve verimli bir şekilde geçirmesini sağlaması, ufuk açıcı olabilmektedir.

Çağatay, mutalaaayı; “öğrencinin; bir önceki dersi tam anlamıyla kavramak ve zihne yerleştirmek için ya da bir sonraki ders hakkında malumat sahibi olmak, dersi, kaynaklarını ve problem alanlarını tanımak ve hocayla dersi tartışma zeminine çekmek için başvurduğu bir etkinlik” olarak niteler. Dolayısıyla ona göre mutalaanın amacı; “daha sistematik, düzenli, planlı ve programlı bir ders işlemeye” katkıda bulunmaktır (Erişim tarihi: 27.03.2017). Öğrenci açısından değerlendirildiğinde mutalaanın amaçları arasında derse etkin katılım, kaynak

çeşitliliği sağlamak, dersin planlı, programlı ve sistematik bir şekilde işlenmesini gerçekleştirmek vb. yer almaktadır. Hoca içinse mutalaa, sadece bir sonraki derse aktif ve verimli bir katılım sağlaması için başvurulmuş bir kaynaktır.

Emrullah'a göre mutalaanın gayesi, "talebenin dersi daha iyi anlamasına katkı sunması, ayrıca talebeye kendi kendine araştırma imkânını sağlayacak olmasıdır" (Erişim tarihi: 25.03.2017). Zınar, mutalaanın gayesine ilişkin şunları ifade etmektedir: "Mutalaa, Medrese geleneğinde okuyan öğrencilerin bir sonraki okuyacakları dersi gözden geçirmeleri, o dersi çalışmaları yani hazırlık yapmaları ve bir nevi o dersin biraz farkına varmalarındır" (Erişim tarihi: 11.03.2017). Xemgin ise şöyle der: "Mutalaanın temel amacı öğrenciyi iyi yetiştirmektir. Öğrenci ne kadar biliyor ne kadarını anlıyor onu test ve tespit etmektir. Bir de hocadan tam bir şekilde istifadeyi sağlamaktır" (Erişim tarihi: 12.03.2017).

Ayrıca daha derinlikli araştırma, farklı kaynaklara ulaşma, bilginin güvenilirliği ve geçerliliğini test etme, hocanın eksikliklerini telafi etme ve diğer hevalderslerle diyalojik ilmi bir tartışma zemini oluşturma gibi farklı amaçları da bulunmaktadır. Mutalaa sayesinde öğrenci, daha cesur ve efektif bir şekilde itirazlar geliştirebilir ve hocanın varsa eksik ve kusurlu paylaşımlarını eleştirebilir.

4. Önemi Nedir?

Mutalaanın Medrese eğitimindeki konumuna bakıldığında oldukça saygın-kayda değer bir yer teşkil ettiği görülür. Özellikle belli bir seviyenin üstündeki (tabir yerindeyse ağır) kitaplar için mutalaa vazgeçilmez bir eğitsel etkinliktir. Mahiyeti anlatılırken değinildiği üzere mutalaa, hem eğitim yöntemi, hem stratejisi hem de bir eğitim tekniğidir. Eğitim yöntemi ve stratejisidir. Zira öğrenmeye ilişkin benimsenen taktik ve izlenen bir yolu belirtmektedir. Bir bakıma metnin nasıl öğrenileceğini ve ne şekilde daha etkin ve verimli kılınacağını gösterir. Mutalaa aynı şekilde eğitim bilimleri açısından bir tekniktir. Zira araştırma ve incelemede, bilgiyi elde etmede ve yöntemin uygulanışında kullanılan bir araçtır.

Mutalaanın sağladığı katkılar dikkate alınırca önemi daha net anlaşılacaktır. Mutalaa, her şeyden önce öğrenciye bir yetkinlik ve özgüven kazandırır. Öğrencinin inceleme, sorgulama ve karşılaştırma yapabilme kabiliyetini geliştirir. Öğrenciye araştırma ruhu dolayısıyla araştırmacı kimliği kazandırır. Dersin iyice kavranmasını, düzenli ve sistematik bir biçimde işlenmesini sağladığı gibi ders hakkında ve ders üzerine tartışma kültürü inşa eder. Mutalaa, öğrencinin artık bir seviye kazandığını gösterir. Modern bilim mantığıyla düşünüldüğünde artık bilimsel bir inceleme-araştırma düzeyine geldiğini gösterir. Konu hakkında farklı kaynaklardan elde ettiği bilgileri okuduğu kaynağın kenarına notlar şeklinde kaydeder. Aynı şekilde ulaştığı kaynakları sözlü bir sunum yapma fırsatına sahiptir.

Öğrenci mutalaa vasıtasıyla edilgen bir konumdan etkin bir konuma yükselir. Bu etkinliği yapabilmesi için önceden değinildiği üzere sessiz mekân ve düşününsel bir etüde ihtiyacı vardır. Mutalaa bir bakınma modern etüt geleneğinin kökeninde yer almaktadır. Zihinsel yoğunlaşmayla gerçekleştirilen sessiz bir düşünme etkinliği olup eğitsel bir etüt hüviyetine sahiptir. M

utalaanın önemine ilişkin Zergun, şunları aktarır: “Şöyle ki kişi daha sonra göreceği derse önceden çalışıp aşinalık kazanır ve ders hocasının değineceği dersle alakalı ince nüansları daha iyi yakalama potansiyeline sahip olur” (Erişim tarihi: 23.03.2017). Bu ifadeler mutalaanın, dersin verimliliğine ilişkin önemine temas etmektedir.

Çağatay’a göre “mutalaa, derse işlerlik, heyecan ve aktivite kazandırır. Dersin verimli ve zengin bir bilgi ağı içerisinde gerçekleşmesini sağlar. Derse ilişkin farklı kaynaklardan dipnotlar düşmeyi farklı kaynakları karşılaştırmayı ve problemi çözmeyi öğretir. Bilcümle mutalaa dersin daha sistemli, tertipli ve verimli geçmesine yardımcı olur. Dolayısıyla mutalaa ilmi bir araştırma seviyesinin eğitimsel etkinliğidir” (Erişim tarihi: 27.03.2017). Çağatay’ın ifadeleri gözlemlendiğinde mutalaanın, sistemik çalışma, araştırma kabiliyeti, serbest denetimlilik, problem çözme yeteneği gibi birçok katkısından söz edilebilir. Fakat kayda değer iki ipucu öne çıkmaktadır. İlki mutalaanın tıpkı bilimsel araştırmalarda olduğu gibi problem odaklı bir kaynak çalışması şeklinde gerçekleşmedir. İkincisi ise eğitmenin kontrolünden serbest denetimine geçişi belirten Foucaultvari bir söyleme başvurulmuş olmasıdır.

Mutalaanın önemine değinirken W. Ranchiere’nin “Cahil Hoca”sından bahsetmemek haksızlık olur. Ranchiere, bu kitabında aykırı bir tez ortaya atar. Ona göre eğitmenin konu hakkında bilgisiz olması öğrenimi daha kolay ve pratik hale getirir. Sözgelimi bu eserinde dil öğrenimi örnekliğinden hareket eder. Yabancı dil bilmeyen bir hocanın başarılı dil eğitimi serüveninden söz eder. Yabancı dil dersine giren hoca dili bilmediğinden öğrencilerine metin karşılaştırmaları üzerinden dil öğrenmelerini sağlar. Öğrenciler, hiç dil bilmeyen biri yani “Cahil Hoca” eşliğinde kısa sürede dil karşılaştırmaları üzerinden dil öğrenirler (Ranchiere, 2014). Mutalaa örnekliğine bakıldığında metinlerden hareketle bir dil öğrenimi söz konusu olduğu görülmektedir. Üstelik pek müdahil olmadığı bir öğrenim sürecidir. Mutalaa, metinlerden harekete dil öğreniminin oldukça eski bir eğitsel etkinliğidir. Dolayısıyla bu tezin önceli konumundadır.

Sonuç

Sonuç itibariyle mutalaa; çok yönlü, çok amaçlı, pratik ve etkili bir eğitim-öğrenim etkinliğidir. Mutalaa; dersin kodlanması, kavranması, iyice bellenmesi, verimliliği, etkin ve

etkileşimli/diyalojik bir şekilde işlenmesi için son derece önemlidir. Mutalaanın bu denli kapsamlı ve nitelikli mahiyetinden ötürü, eğitim bilimleri açısından dikkat edilmesi gereken önemli bir eğitsel etkinliktir. Mutalaa, modern eğitim bilimleri içerisinde önemli bir eğitsel işlev teşkil eden “etüt” olarak değerlendirilebilir. Eğitim bilimlerinde; daha sonraları ön plana çıkacak olan eğitim yöntem, teknik ve stratejisi gibi kavramlar çok daha önceleri mutalaa etkinliği özelinde bir arada yürütülmüştür. Bu yönüyle modern eğitim bilimlerinin kavramlarına öncülük ettiği söylenebilir. Medrese geleneğinin özgün bir üretimi olan Mutalaa, genel itibariyle eğitim özelde ise dil eğitiminde çok saygın bir konuma sahiptir. Belli bir yetkinliğe ulaşmış öğrencinin ya da eğitmenin, ders ve araştırmalarında vaz geçilmez başvuru kaynakları arasındadır.

Dersin verimliliği, derse aktif katılım ve interaktif etkileşim gibi niteliklerin yanı sıra, öğrenen ve konu merkezli, problem çözme odaklı, eleştirel ve sorgulayıcı bir eğitim için mutalaa, oldukça önemli eğitsel ve düşünümsel bir etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca düşünümsellik, etkin zihinsel katılım, kaynak çeşitliliği, kaynakların karşılaştırılması, metinler arası inceleme, serbest denetimlilik, eleştirel özgüven, diyalojik tartışma zemini vb. açılardan ele alınırsa ehemmiyeti daha net anlaşılacaktır. Bu kapsamdan hareketle; bir eğitim yöntem, strateji ve tekniği olarak mutalaa, modern eğitim bilimlerinin dil eğitim ve öğretimi faaliyetinde kullanılabilir. Öğrencinin öncesinden derse hazırlanması ve farkındalığının dinamik tutulması, ders hakkında malumat sahibi olması, dersin hangi kaynaklardan ve hangi itirazlar/problemler bağlamında işleneceği konusunda hazırlıklı olması için genel itibariyle eğitimde özelde ise dil eğitiminde önemli bir yer işgal etmektedir. Özetle düşünümsel bir dil eğitimi etkinliği için mutalaanın modern eğitim bilimlerinin önceli olarak kabul edilmesi ve etkin bir şekilde kullanılması gerekir.

Kaynakça:

- Asutay, H. (2007). *Dil Kültür ve Eğitim*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.
- Cebeci, S. (2005). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiyede Din Eğitimi* (2 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdem, A. R. (2006). "Nasıl Öğretmeliyim: Öğretim Yöntem, Strateji ve Teknikleri". *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 6(2).
- Fer, S. (2014). *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* (2 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Foucault, M. (2011). "Söylem". *Sosyolojide Temel Fikirler* (Ü. Tatlıcan, Çev., s. 477). içinde İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gürsel, M., & Sünbül, A. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.

Hadot, P. (2015). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. (M. Erşen, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Heidegger, M. (2012). *Varlık ve Zaman*. (A. Çüçen, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Kaplan, H. (2011). *Türkiyenin Ölmeyen Babası*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ranciere, J. (2014). *Cahil Hoca: Zihinsel Özgürleşme Üzerine Beş Ders*. (S. Kılıç, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Soydemir, S. (2012). "Ulrich Beck ve Düşünümsel Modernleşmenin Krizi". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 71-80.

Şen, S. (2017, 04 11). *academi.edu.tr*. Google. adresinden alındı

Wood, M., & Altglas, V. (2015). "Düşünümsellik, Bilimsellik ve Din Sosyolojisi Tartışmaları İçerisinde Pier Bourdieu". (M. İnan, Dü.) *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 492-520. 04 12, 2017 tarihinde alındı

Kaynak Kişiler:

Emrullah (erişim tarihi: 25.03.2017)

Zınar (erişim tarihi: 11.04.2017)

Xemgin (erişim tarihi: 12.04.2017)

Eyüp (erişim tarihi: 15.03.2017)

Çağatay (erişim tarihi: 27.03.2017)

Zergun (erişim tarihi: 23.03.2017)

Hüseyin (erişim tarihi: 05.04.2017)

